

Ulkomaalaiset Suomessa — johdantoa immigraatio- historiaamme

Siirtolaisuustutkimus on keskittynyt Senimmäkseen emigraation, Suomesta ulkomaille suuntautuneen siirtolaisuuden tutkimukseen. Sen sijaan immigraatiosta, ulkomailta Suomeen suuntautuneesta siirtolaisuudesta on vaikea löytää edes ylimalkaisia perustietoja. Monelle lieneekin yllätys, että Suomessa on ollut jo 70 vuotta sitten enemmän ulkomaalaisia kuin nykyisin. Useimmat olettavat, että kyseessä oli vain Venäjän vallankumouksen aiheuttama poikkeuksellinen ilmiö, vaikka autonomian loppuaikana ulkomaalaisväestön määrä oli itse asiassa suurempi kuin koskaan itsenäisyyden aikana.

Enemmän kuin nykyisin

Ensimmäinen valtakunnallinen tilasto Suomen ulkomaalaisväestöstä on vasta vuoden 1920 lopulta. Tuolloin Suomessa asui 24 451 ulkomaiden kansalaista. Autonomian ajalta on tietoja suurimmissa kaupungeissa suoritetuista väestölaskennoista vuodesta 1870 alkaen. Neljässä suurimmassa kaupungissa (Helsinki, Viipuri, Turku ja Tampere) ulkomaalaisten yhteenlaskettu määrä kehittyi seuraavasti:

- 1890	11 213	- 1910	16 180
- 1900	14 346	- 1920	10 032

Kansalaisuusanomusten perusteella voidaan todeta, että 1800-luvulla ulkomaalaisista asui 31 % Helsingissä, 10 % Viipurissa ja 10 % Turussa (Miettinen 1959, 117). Suhde ei kuitenkaan vastaa näiden kaupunkien ulkomaalaisväestöjen osuutta väestölaskennoissa. Luvuista voisi päätellä, että koko Suomen ulkomaalaisväestön määrä lisääntyi ensimmäisen maailmansodan alkuun asti ja lieinee ollut vuonna 1914 yli 40 000. Seuraavan neljän vuoden aikana ulkomaalaisia muutti ja karkoitettiin Suomesta todennäköisesti enemmän kuin heitä tuli maahan. Ensimmäiset Venäjän pakolaiset tulivat jo vuonna 1917, mutta suurimmillaan heidän määränsä oli vasta vuonna 1923. Tämän jälkeen ulkomaalaisväestömme määrä kääntyi pitkään laskuun, jota jatkui 1970-luvun alkuun saakka.

Suomessa vuonna 1920 asuneet ulkomaalaiset jakautuivat kansallisuutensa perusteella seuraavasti:

- venäläisiä	45,3 %
- virolaisia	3,8 %
-- muita suomensukuisia	15,4 %
- puolalaisia	2,7 %
- ukrainalaisia	1,0 %
- muita entisen Venäjän alamaisia	0,9 %
- ruotsalaisia	16,7 %
- norjalaisia	1,9 %
- tanskalaisia	1,6 %
- saksalaisia	6,7 %
- sveitsiläisiä	1,1 %

- italialaisia 0,5 %
- brittejä 0,8 %
- amerikkalaisia 0,5 %
- muita 1,0 %

Entisen Venäjän alamaisten osuus oli yhteensä 69,2 % eli huomattavasti vähemmän kuin autonomian aikana. Ryhmään sisältyvät myös lähes kaikki Suomen juutalaiset sekä islaminuskoiset taatarit.

Suomen kansalaisiksi

Erityinen Suomen kansalaisuus kehittyi vähitellen autonomian ensimmäisinä vuosikymmeninä. Pysyvästi Suomeen asettuneet ulkomaalaiset saivat Suomen kansalaisuuden yksinkertaisesti kirjoitautumalla henkikirjoille jollakin paikkakunnalla. Kaupungeissa heiltä edellytettiin porvarisoikeuksien anomista. Tämän jälkeen ulkomaalaiset (paitsi Venäjän alamaiset) vannoivat maaherran edessä uskollisuudenvalan. Keisarillisilla kierto- kirjeillä määrättiin kuitenkin vuoteen 1832 mennessä, että kaikkien ulkomaalaisten oli anottava ensin keisarilta lupaa hyväksymiselleen Suomen kansalaisiksi. Tästä lähtien voidaan Suomen kansalaisuuden saaneet ulkomaalaiset todeta Se-

naatin ja Valtiosihteerinviraston pöytäkirjoista.

Kolmena sortovuonna ei hyväksytty ainuttakaan kansalaisuusanomusta. Venäläisten osalta taulukosta puuttuvat tiedot vuoteen 1858 saakka. Suuri osa Suomeen jääneistä venäläisistä oli entisiä sotilaita, joita varten oli erityiset säädökset. Venäläisistä talonpojista huomattava osa oli kotoisin Jaroslavin kuvernementista. Saksalaisista oli kolmannes preussilaisia, joiden jälkeen suunnilleen yhtä suurina ryhminä olivat Lyypekin, Hannoverin ja Hampurin kansalaiset sekä mecklenburgilaiset ja saksit. Vuoteen 1858 saakka osa kansalaistetuista oli "valeporvareita", jotka saattoivat asua koko ikänsä Venäjällä ja käytännössä vain ostivat porvarisoikeudet jossakin Suomen kaupungissa.

Itsenäisyyden aikana hyväksytyt kansalaisuusanomukset (etenkin ensimmäisten vuosien luvut ovat epätarkkoja):

-1918	800	-1926	250	-1934	319
-1919	630	-1927	323	-1935	459
-1920	780	-1928	294	-1936	448
-1921	432	-1929	335	-1937	405
-1922	332	-1930	335	-1938	417
-1923	233	-1931	350	-1939	408
-1924	159	-1932	412		
-1925	182	-1933	336		

Alustava tilasto vuosina 1832–1917 hyväksytyistä kansalaisuusanomuksista perhekunnittain entisen kansalaisuuden mukaan jaoteltuna.

Vuosina	Venäjä	Ruotsi	Saksa	muut	ei tietoa	yht.
1832–1839	1	60	83	61	-	205
1840–1849	1	203	109	69	1	383
1850–1859	47	149	69	25	11	301
1860–1869	162	140	87	23	2	414
1870–1879	215	172	78	52	1	518
1880–1889	155	217	74	52	1	499
1890–1899	178	359	110	96	2	745
1900–1909	31	283	54	63	1	432
1910–1917	-	97	17	28	-	142
Yht.	790	1680	681	469	19	3639

Ensimmäiset kolme vuotta olivat erityisen vilkasta aikaa, jonka jälkeen anomusten määrä laski vuoteen 1924 mennessä ja lähti sitten taas vähittäiseen nousuun. Entisen Venäjän alamaisten osuus oli 59–75 % ja ruotsalaisten osuus 9–16 %. Anomuksista hylättiin enimmillään jopa 31 %.

Huima lisäys autonomian ajan lukuihin verrattuna ei johdu ulkomaalaisten määrän lisääntymisestä vaan heidän asemansa heikentymisestä. Monet ulkomaalaiset, jotka autonomian aikana säilyttivät kansalaisuutensa sukupolvien ajan, tunsivat itsenäisyyden alussa olevansa pakotettuja anomaan Suomen kansalaisuutta. Esimerkiksi vuosina 1918–1939 Suomen kansalaisuuden saaneista sveitsiläisistä lähes kaikki olivat jo syntyneet Suomessa tai tulleet maahan autonomian aikana.

Viralliset tilastot alkavat vasta vuodesta 1928. Niissä on laskettu uskollisuudenvalan vannoneiden henkilöiden sekä heidän perheenjäsentensä yhteismäärä, joka on edellä esitettyjä lukuja 1,7–2,4 kertaa suurempi. Keskimääräiseksi perhekokoksi autonomian ajan kansalaisuusanomuksissa on arvioitu 2,3 henkilöä (Miettinen 1959, 36). Tämän mukaan vuosina 1832–1939 Suomen kansalaisuuden saaneiden henkilöiden kokonaismäärä saataisi olla jopa 30 000.

Esimerkiksi sveitsiläisten osuus autonomian aikana kansalaistetuista ulkomaalaisista oli 1,7 %. Vähintään kolmen kuukauden ajan Suomessa oleskeli noin 520 sveitsiläistä perhekuntaa (siirtolaista puolisoineen ja jälkeläisineen). Tämän perusteella voidaan olettaa, että autonomian aikana Suomessa oleskeli kaikkiaan 30 000 siirtolaista perheineen. Heistä neljännes viipyi maassa alle vuoden ja toinen neljännes 1–3 vuotta. Yli kolme vuotta Suomessa oleskelleista puolet jäi pysyvästi maahan.

Ammattilaisia avainaloilla

Venäläisiä lukuunottamatta ulkomaalaiset asettuivat yleensä suurimpiin kaupunkeihin. Vuonna 1890 viipurilaisista lähes 21 % oli ulkomaalaisia. Niinpä ammattijakautumassa korostuvat kauppiaat ja käsityöläiset. Lisäksi monilla kansallisuuksilla oli omat erikoisalansa, joilla he olivat avainasemassa. Vuonna 1858 ulkomaalaisen työvoiman osuus "taiteista riippuvaisessa teollisuudessa" oli 16 % (Estlander 1871, 36–37).

Sokeria valmistivat etenkin saksalaiset. Voimestarit olivat usein tanskalaisia. Juustonvalmistuksen Suomessa aloittivat sveitsiläiset, joiden osuus juustomestareista oli vielä vuonna 1938 lähes kolmannes. Sveitsiläiset olivat myös usein kondiittoreina; heistä tunnetuin, Karl Fazer, perusti yrityksensä vuonna 1891. Ruotsalaisista siirtolaisista huomattava osa toimi ravintoloitsijoina ja viinureina. Oluenpanijat olivat usein baijerilaisia, tunnetuimpana poikkeuksena venäläinen Nikolai Sinebrychoff. Lyypekkiläinen Paulig perusti kahvipanimon.

Lasinpuhaltajat olivat yleensä saksalaisia tai böömiläisiä. Arabian tehtaiden perustajat olivat ruotsalaisia. Norjalaiset (kuten Gutzeit) käynnistivät Kymenlaakson sahateollisuuden. Skotti Finlayson perusti puuvillakehräämönsä Tamperella vuonna 1828. Turussa perusti Rettig tupakkatehtaan. Suomen metalliteollisuutta kehittivät nimenomaan venäläiset tai Venäjällä asuneet ulkomaalaiset. Tunnetuimpia lyypekkiläisiä kauppiaita olivat Starckjohann ja Stockmann.

Erkki Pihkala on kiinnostanut huomiota siihen, ettei vieraan yritteliäisyyden, pääoman ja tietotaidon merkitystä Suomen teollistumiseen ja vientiin ole tiedostettu riittävästi (Pihkala 1971, 47). Jukka Mikkola totesi pro gradu -tutkielmaansa, että ulkomaalaisten omistamat teh-

taat vastasivat vuoden 1875 aikoihin suurimmasta osasta keramiikka-, tupakka- ja metalliteollisuuden tuotantoa (Mikkola 1983, 126).

Myös maamme kulttuurielämään ulkomaalaiset vaikuttivat monella tavalla. Sveitsiläisiä oli runsaasti kieltenopettajina ja kotiopettajattarina. Muusikot olivat yleensä saksalaisia, kuten Maamme-laulun säveltäjä Pacius.

Sopeutuminen

Monet nykyisin perisuomalaisina pidetyt suvut ja yritykset ovat vierasta alkupeirää. Sopeutuminen ja sulautuminen suomalaiseseen yhteiskuntaan on kuitenkin ollut niin nopeaa, etteivät ulkomaalaisten muodostamat siirtokunnat ja yhteisöt ole yleensä erottuneet. Tahän vaikuttaneita tekijöitä voi löytää useita:

1) Suomessa oli jo ennestään sekä ruotsinkielisellä väestönosalla että suomenkielisellä säätyläistöllä vieraskielisiä sukunimiä;

2) varsinkin 1930-luvulla korostettiin kansallista yhtenäisyyttä ja monia sukunimiä (etenkin venäläisiä) suomennettiin;

3) venäläiset ja skandinaavit liittyivät luonnollisesti ortodoksiin ja evankelisluterilaisiin seurakuntiin — katolilaiset, juutalaiset ja muslimit säilyttivät uskonnolliset erityispiirteensä, mutta vasta itsenäisyyden alkuvuosina ei-kristityt saivat uskonvapauden ja kansalaisoikeudet;

4) myöhäinen kaupungistuminen hajotti muodostumassa olleet ulkomaalaiskorttelit (kuten Järvenpään tataarien asuttaman Kinnarin);

5) kansainvälisimmät paikkakunnat (Viipuri, Kyyrölä, Terijoki) jäivät luovutetuille alueille ja niiden asukkaat hasijoitettiin;

6) viimeistään 1920-luvulla tiukentunut ulkomaalaispolitiikka alkoi vähentää

ulkomaalaisten määrää, minkä lisäksi jo Suomeen asettuneistakin ulkomaalaisista suhteellisen moni karkoitettiin tai muutti vapaaehtoisesti maasta. Ruotsissa oli toisen maailmansodan alkuun asti vähemmän ulkomaalaisia kuin Suomessa, mutta sota ja vaaran vuodet ajoivat ulkomaalaisia Suomesta pois ja monia Suomen sijasta Ruotsiin.

Tutkimustilanne

Pentti Miettisen pro gradu -tutkielma ja Dag Lindbergin laudaturtutkielma ovat tarjonneet toistaiseksi perusteellisimmat tiedot Suomen kansalaisuuden myöntämisestä ulkomaalaisille. Kumpikin tutkielma on kuitenkin rajoitettu autonomian aikaan. Dag Lindbergin hallussa on arvokas kortisto, joka sisältää tietoja kansalaistamispäätöksistä. Nyt Siirtolaisuusinstituuttiin ollaan kokoamassa rekisteriä, joka sisältää tiedot kaikista tunnetuista kansalaistamispäätöksistä eli viimeistään vuodesta 1832 ainakin vuoteen 1939 saakka.

Yleisemmin Suomessa oleskelleita ulkomaalaisia on käsitellyt Ellen Lehtovaara, jonka tutkielman pohjana ollut kortistoa säilytetään Turun maakunta-arkistossa. Sekin on, paitsi ajallisesti, myös alueellisesti rajoitettu Turun asujaimiston kuuluneisiin ulkomaalaisiin vuosina 1827–1853. Tavoitteeksi olisikin asetettava, että vähitellen koottaisiin Siirtolaisuusinstituutin emigranttirekisteriä vastaava immigranttirekisteri, joka sisältäisi tietoja kaikista Suomessa oleskelleista ulkomaalaisista mahdollisimman pitkältä ajalta. Tärkeimpiä lähteitä olisivat kansalaistamispäätösten ohella passiasiakirjat ja oleskelulupaluettelot.

Ulkomaalaisia koskevasta lainsäädännöstä on kirjoitettu useampia artikkeleita (Leo Mechelin, Osmo Jussila, Max Engman). Elämäkerrat ja muistelmat sekä

eräiden ammattialojen matrikkelit sisältävät runsaasti tietoja ulkomaalaisista yksilöinä. Muu kirjallisuus jakautuu joko alueellisesti (paikallishistoriikit) tai kansallisesti: Iyypekkiläisistä (Robert Schweitzer) ja sveitsiläisistä (Antero Leitzinger) on tehty perusteellista tutkimusta, minkä lisäksi kirjoituksia löytyy ainakin juutalaisista, tataareista, katolilaisista, venäläisistä, saksalaisista, ruotsalaisista ja italialaisista. Yhteisten perustietojen puute on kuitenkin vaikeuttanut yksittäisistä kansallisuuksista kiinnostuneiden tutkijoiden työtä ja kokonaisuuden hahmottamista.

Aikaisemmin pakolaisten ja siirtolaisten välillä ei tehty periaatteellista eroa; ulkomaalaiset muodostivat yhden kategorian riippumatta motiiveista tai matkustustavoista. Kun viime vuosina pakolaiskysymys on herättänyt laajaa huomiota, olisi syytä tarkastella samalla siirtolaisuutta. Suomessakin on jo vuosikymmenien takaa historiallista tietoa ja kokemusta kansainvälistymisestä sekä vieraista kulttuureista tulleiden ihmisten integroitumisesta. Mielikuva suljetusta yhteiskunnasta ja eristäytyneestä

kansasta on pitkälti sotienjälkeisen ajan myytti.

Foreigners in Finland – About Our Immigration History

English Summary

The general picture of Finland as a highly isolated country with xenophobic population is a myth. Until World War II, more foreigners lived in Finland than in Sweden, and in the early 1920s there were more foreigners in Finland than ever since. This was not only due to the refugees from Russia, since the foreign population seems to have been even greater before World War I, with probably over 40 000 foreigners living in Finland in 1914. Unfortunately, no numbers for the whole foreign population are known before 1920, but calculations can be made from the numbers known from the largest cities and from applications for citizenship. In the near future, a register of some 30 000 foreigners who received Finnish citizenship between 1832 and 1939 will be available for research at the Institute of Migration.

Kirjallisuus

- Estlander, C. G.:** Den finska konstens och industrins utveckling. Helsingfors 1871.
- Leitzinger, Antero:** Schweizer in Finnland. Helsinki 1991.
- Miettinen, Pentti:** Vuosina 1870–1905 Suomen kansalaisiksi tulleet ulkomaalaiset. Helsingin yliopiston Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielma, 1959.
- Mikkola, Jukka:** Ulkomaalaisten omistama teollisuus Suomessa 1868–1879, Helsingin yliopiston

- Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielma, 1983.
- Pihkala, Erkki:** Vierasmaalainen pääoma ja ammattitaito Suomessa autonomian ajan loppupuoliskolla. Kansantaloudellinen aikakauskirja 67 (1971), s. 42–47.
- Schweitzer, Robert:** Lübecker in Finnland. Helsinki 1991.